

ΑΝΤΩΝΗΣ ΜΑΡΤΣΑΚΗΣ

Ριζίτικα & Ρίμες του 1821

Η επανάσταση του 1821 στην Κρήτη

ΒΙΒΛΙΟ + CD

Έν πλω

Στην μνήμη του θείου μου,
Αντώνη Κωνστ. Τριποδάκη

Copyright © Αντώνης Μαρτσάκης

Εκδόσεις Έν πλῶ

Κολοκοτρώνη 49, Αθήνα 105 60

Τηλ. : 210 3226343 - Fax: 210 3221238

e-mail: info@enploeditions.gr

www.enploeditions.gr

www.facebook.com/enploeditions.gr

Α΄ Έκδοση: Μάρτιος 2021

Σελιδοποίηση-Εκτύπωση:

ΛΥΧΝΙΑ Α.Ε. - www.lyhnia.com

ISBN: 978-960-619-083-4

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Αναζητώντας το '21 στην λαϊκή ποίηση της Κρήτης	9
Η Εξιστόρηση της Επανάστασης του 1821 στην Κρήτη μέσα από το Δημοτικό Τραγούδι.....	14
Η Κρήτη στην Επανάσταση 1821-1830 μέσα από τα τραγούδια. Ριζίτικα και Ρίμες.....	33
1. Παιδιά κι ήντα να γίνηκε ο Επίσκοπος της Πόλης....	33
2. Η Παναγιά η Θυμιανή Α'	33
Β'	34
3. Ο Σηκωμός της Κρήτης – 1821 Α'	35
Β'	36
4. Τ' αναλώματα του 1821 Α'	38
Β'	41
5. Μ' ούλα τση Κρήτης τα χωριά «Ο Δρακωνιανός»	45
6. Ήντα 'χου και καταχτυπού του Πρέβελη οι καμπάνες	45
7. Η πρώτη Μάχη των Κρητών 14 Ιουνίου 1821	46
8. Ο Ντελή Μουσταφάς 21 Ιουνίου 1821.....	48

9. Η Μάχη της Κράπτης 3 Ιουλίου 1821.....	49
10. Η Μάχη του Κρουσώνα 18 Ιουλίου 1821	50
11. Ο Γλυμίδ' Αλής 1821.....	52
12. Ούλα τση Κρήτης τα χωριά «Ιάκωβος Κουμής»	54
13. Σφαγή του Ηρακλείου	55
14. Πόλεμο κάνουν οι Χριστιανοί «Της Καντάνου» 1823.....	55
15. Του Νικολάου Ζερβού.....	56
16. Η Μάχη του Θερίσσου 1821	57
17. Γεώργιος Δασκαλάκης η «Τσελεπής» 1822.....	63
18. Μάχη στους Λόφους του Ρεθύμνου «Άι Λιά» 23-25 Ιανουαρίου, 3 Φεβρουαρίου 1822	65
19. Ο Αντώνιος Μελιδώνης 1822.....	66
20. Η Μάχη της Κισσάμου 1823.....	67
21. Ο Σήφρακας – 1823	
Α'.....	70
Β'.....	71
Γ'.....	72
Δ'.....	74
Ε'.....	74
22. Μανώλης Δακανάλης η Παπαδομανώλης – 1823	75
23. Της Καλλέργαινας	78
24. Του Μαστραχά.....	79
25. Ο Θεόδωρος Χούρδος – 1823.....	80

26. Το ολοκάτωμα της Μιλάτου – 1823	
Α'.....	81
Β'	82
27. Ο Μπουζομάρκος – 1823.....	89
28. Η Κριτσωτοπούλα – 1823.....	90
29. Ασρινός Ο Καλεσανός 15 Αυγούστου – 1823.....	90
30. Ο Καπετάν Αντώνης ο Λαγκιανός – 1824.....	91
31. Του Λαφονισιού – 1824.....	93
32. Η Άλωση της Κάσου 31 Μαΐου 1824.....	94
33. Το Σπήλαιο του Μελιδωνίου – 1824.....	95
34. Του Εμμανουήλ Μπαλμέτη – 1827.....	97
35. Η απόδραση των φυλακισμένων Καπετάνιων το 1827.....	98
36. Το Ναβαρίνον.....	99
37. Εν Φάληρω Κρήτες 23 Απριλίου 1827.....	100
38. Η τελευταία Μάχη του Καραϊσκάκη στο Φάληρο.....	101
39. Το τραγούδι του Ξωπατέρα 1828.....	103
40. Χατζή Μιχάλης Νταλιάνης 1828	
Α'.....	106
Β'.....	109
41. Η Μάχη των Αχαρνών.....	112
42. Οι Ανωγειανοί αρχηγοί.....	113
43. Ο Καπετάν Καζάνης.....	114
44. Η Μάχη του Φόδελε 1828.....	118

45. Η Μάχη των Κρητών στα Χάλαρα Ιούνιος 1828.....	119
46. Ο Μόσκοβης 1828-1829.....	120
47. Γεώργιος Πίππος 1829	
Α'.....	123
Β'.....	124
48. Ο Καταδικασμός της Κρήτης 1830.....	126
49. Νικόλαος Μαλικούτης 1830.....	127
50. Του Σταυρουλή Νιώτη 1830.....	129
51. Ο Γετίμ Αλής.....	132
52. Ασρινός Χατζιδάκης.....	134
53. Ο Φόνος του Εσπέχη Φαφούλη από τον Κούκλη...	136
54. Οι Σηπειακοί Οπλαρχηγοί του 1821.....	137
55. Στον Άδη περμαζώνονται.....	137
56. Παιδιά κ' είντα' ν' ο χαλασμός.....	138
57. Του Βασίλειου Χάλη.....	138
58. Το τραγούδι του Μιχαήλ Κόρακα.....	139
Γλωσσάρι.....	145
Βιβλιογραφία.....	157
Ηχογραφήσεις, δίσκοι βυνηλίου, ψηφιακοί δίσκοι, βιντεοσκοπήσεις.....	158
Περιεχόμενα ψηφιακού δίσκου.....	159

Αναζητώντας το '21 στην λαϊκή ποίηση της Κρήτης

Δεν έχω να σας πω πολλά για το πώς φτιάχεται ένα βιβλίο, γιατί δεν είμαι συγγραφέας, αλλά ένας μουσικός που προσπαθεί να υπηρετήσει την κρητική μουσική και παράδοση. Μπορώ όμως να σας διηγηθώ τη μικρή ιστορία αυτού του βιβλίου (και του ψηφιακού δίσκου που το συνοδεύει).

Το Φλεβάρη του 2020, μετά από ένα διήμερο εμφανίσεων στην Αθήνα, βρέθηκα στο αεροδρόμιο των Χανίων στην επιχείρηση του καλού μου φίλου Σταύρου Γερωνυμάκη από τα Σφακιά. Πάνω στην κουβέντα και με αφορμή τη Ρίμα του Δασκαλογιάννη, και την αποδοχή του τραγουδιού από τις νεότερες γενιές, ο Σταύρος μου πρότεινε να ηχογραφήσω ένα τραγούδι για την Επανάσταση του 1821 στην Κρήτη, μιας και συμπληρώνονται 200 χρόνια από την έναρξή της. Η ιδέα μου άρεσε, και μέσα στις δύσκολες συνθήκες που μας έφερε ο κορωνοϊός την άνοιξη του 2020, ξεκίνησα μια αναζήτηση στο προσωπικό μου αρχείο, στις συλλογές Ριζιτικών τραγουδιών, σε βιβλιοθήκες, στο διαδίκτυο αλλά και σε φίλους και γνωστούς. Πολλά στοιχεία βρήκα στο Ιστορικό Αρχείο Κρήτης, όπως τη συλλογή τραγουδιών του 1821 του μεγάλου λαογράφου Παύλου Βλαστού. Για την πρόσβαση στο Αρχείο και το κείμενο που έγραψε για αυτή την έκδοση, θέλω να ευχαριστήσω

ιδιαίτερα το φίλο και συντοπίτη, Δρ. Φιλολογίας και αρχαιολόγο, Κωνσταντίνο Φουρναράκη. Τελικά κατάφερα να συγκεντρώσω τους στίχους από 60 περίπου τραγούδια και ρίμες. Μετά χρειάστηκε να σκεφτώ και να διαλέξω, ποια απ' όλα αυτά τα τραγούδια θα μπορούσα να ερμηνεύσω με τους συνεργάτες και τους φίλους μου, με τον καλύτερο και πιο αντιπροσωπευτικό τρόπο. Καθώς διάλεγα τις μουσικές και τους συντελεστές για τον ψηφιακό δίσκο (cd), δεν έφευγαν από το νου μου τα υπόλοιπα κομμάτια, που ήταν αδύνατο να συμπεριλάβουμε στην ηχογράφηση. Ένωθα ότι ήθελα να βρεθεί κάποιος τρόπος να παρουσιαστούν και αυτά στο ευρύ κοινό. Μετά από πολλές σκέψεις και συζητήσεις, γεννήθηκε η ιδέα της δημιουργίας ενός μικτού έργου που θα συνδύαζε τον ψηφιακό δίσκο (cd) με ένα βιβλίο, έτσι ώστε να μπορέσει να διαδοθεί ο πλούτος της λαϊκής μας παράδοσης, πάνω στα γεγονότα και τη μνήμη του '21.

Η ολοκληρωμένη ιδέα μπόρεσε να γίνει πραγματικότητα, με τη χορηγία της παραγωγής του έργου, από τον ξάδερφο μου Κωστή Τριποδάκη, στη μνήμη του πατέρα του και θείου μου, του αξέχαστου μερακλή λεβέντη Αντώνη Τριποδάκη.

Οι εκδόσεις Εν Πλω αγκάλιασαν την προσπάθειά μου με ιδιαίτερο μεράκι και διάθεσαν όλα τα απαραίτητα μέσα και τους συνεργάτες για την υλοποίηση του έργου.

Για την εκτέλεση των τραγουδιών του ψηφιακού δίσκου (cd) δούλεψα με τους σταθερούς μουσικούς συνεργάτες μου, Νίκο Μαρεντάκη, Κανάκη Κοζωνάκη και Χαράλαμπο Πιτροπάκη, με την προσθήκη και άλλων μουσικών, όπως ο αδελφός μου Γιάννης Μαρτσάκης, Μανώλης Χατζημάρκος και ο Δημήτρης Ξυλούρης. Η επιλογή των τραγουδιών έγινε με πρώτο κριτήριο την ιστορική σημασία των εξι-

στορούμενων γεγονότων και δεύτερο το αν μπορούν να μελοποιηθούν οι στίχοι που βρήκα, δηλαδή εάν είναι δυνατό να παρουσιαστούν ως τραγούδια. Προσπάθησα να μην επαναλαμβάνονται οι ίδιες μελωδίες και δεν συμπεριέλαβα τραγούδια που έχουν παρουσιαστεί παλαιότερα, όπως, «Ο Νιώτης» (από το Γιώργη Βρέντζο), «Ο Ξωπατέρας» (από τον Αλέξανδρο Καλεμάκη μαζί με τον Ψ'αραντώνη), «Οι Βοριζανοί Καπετάνιοι» (από τους αδελφούς Στιβαχτάκη), «Το ολοκαύτωμα της Μιλάτου» (από το Δημήτρη Σγουρό). Αναφέρω ενδεικτικά τις ηχογραφήσεις αυτές, με την ελπίδα να παρακινήσω το μουσικόφιλο κοινό να τις αναζητήσει.

Νιώθω τυχερός, που πρόλαβα να γνωρίσω και να καταγράψω υπέροχες ερμηνείες στα ιστορικά αυτά τραγούδια, από ανθρώπους της παράδοσης που έχουν φύγει πια από τη ζωή, όπως η Αικατερίνη Χαλιβελάκη από τη Δρακώνα Κεραμειών Χανίων και ο Ευτύχιος Καντηλιεράκης από το Θέρισσο Χανίων. Εξίσου μεγάλη τύχη θεωρώ και το ότι είχα πρόσβαση σε παλαιότερες καταγραφές ιστορικών τραγουδιών, που ερμηνεύουν εξαιρετικά τραγουδιστές παλαιότερης γενιάς, που δεν γνώρισα από κοντά, όπως ο Ιωάννης Φασουλάς από τ' Ανώγεια Μυλοποτάμου, ο Εμμανουήλ Αθουσάκης από τους Κάμπους Κεραμειών Χανίων, ο Ιωάννης Μπομπολάκης ή Σκουφιδογιάννης από τα Παλαιά Ρούματα Χανίων και ο Ιωάννης Μανουσέλης από τον Καλλικράτη Σφακιών.

Στον ψηφιακό δίσκο (cd) τα τραγούδια παρουσιάζονται με ημερολογιακή σειρά ξεκινώντας με τον όρκο των οπλαρχηγών, όταν αντιπροσωπείες από όλο το νησί έδωσαν το παρών στη Παναγιά την Θυμιανή στους Κομητάδες Σφακιών στις 27 ή 29 του Μάη 1821. Έτσι προηγείται το τραγούδι της Θυμιανής, «Παιδιά κι ήντα 'ναι η μάζωξη στο Σφακιανό τον Κάμπο». Τελευταίο παρουσιάζεται το

τραγούδι «Καταδικασμός της Κρήτης», που περιγράφει την αποφαση των Μεγάλων Δυνάμεων το 1830 να μην ενσωματωθεί η Κρήτη στο νεοσύστατο Ελληνικό κράτος.

Στόχος μου είναι να ταξιδέψει κάθε ακροατής και κάθε ακροάτρια με την μελωδία και τους στίχους σε εκείνη την εποχή, να ζήσει νοερά το κάθε γεγονός, να γνωρίσει αυτούς τους ανθρώπους που θυσιάστηκαν και δοξάστηκαν στον Κρητικό Αγώνα για την ελευθερία. Για το κάθε Ριζιτικό προτίμησα ο ερμηνευτής να κατάγεται από το χωριό ή τουλάχιστον της ευρύτερη περιοχή καταγωγής του αναφερόμενου οπλαρχηγού. Ευχαριστώ μέσα από την καρδιά μου όλους αυτούς τους ερμηνευτές για την σημαντική βοήθειά τους. Είναι, από τ' Ανώγεια Μυλοποτάμου η όμορφη παρέα με τους Κλεισθένη Σμπώκο, Γιάνγκο Γεωργίου Σκουλά, Γιάνγκο Εμμανουήλ Σκουλά, και το σύντεκνό μου Μιχάλη Βασιλείου Σκουλά, από την Ανώπολη Σφακιών ο σύντεκνός μου Γιώργης Ορφανουδάκης, από το Μελιδώνι Αποκορώνου ο Μανώλης Πλατσιδάκης, από τη Δρακώνα Κεραμειών ο Μανώλης Χαλιβελάκης, από το Ανισαράκι Σελίνου ο Γιώργης Σαρτζετάκης, από την Καλυβιανή Κισσάμου ο Θοδωρής Τσουρουπάκης και από τα Μαρεδιανά Κισσάμου ο Γιώργης Μαρεντάκης.

Για όλα τ' άλλα τραγούδια που περιλαμβάνονται στο βιβλίο, χωρίς να έχουν ηχογραφηθεί, αληθινά δεν ξέρω τι να πρωτογράψω. Σίγουρα δεν μπορώ να τα προσεγγίσω ή να τα αναλύσω όπως θα έκαναν οι ειδικοί επιστήμονες. Γι' αυτό και θα περιοριστώ σε λίγες σκέψεις. Το κάθε τραγούδι με συγκίνησε για διαφορετικούς λόγους, θαύμασα τον κάθε ήρωα ξεχωριστά για την γενναιότητα του. Θαύμασα τη δύναμη αυτών που θυσιάστηκαν και κήκχαν ζωντανοί στα σπήλαια Μελιδωνίου και Μιλάτου, τις γυναίκες που αγωνίστηκαν με γενναιότητα ισάξια των ανδρών

και έμειναν ανώνυμες ή διασώθηκε το όνομά τους όπως έγινε με τη Ροδάνθη τη «Κριτσωτοπούλα». Σε όλη αυτή την αναζήτηση είχα την ευκαιρία να διαβάσω από αρκετές πηγές την ιστορία του Κρητικού Ζητήματος την περίοδο 1821-1830. Είμαι σίγουρος πως υπάρχουν κρυμμένα πολλά αθησαύριστα ακόμα τραγούδια, που εύχομαι οι επόμενες γενεές να καταφέρουν να διασώσουν και να προβάλουν. Αισθάνομαι το χρέος και την ανάγκη να κλείσω αυτό το σημείωμα με μια φράση, που όλο αυτό το διάστημα αναζητώντας, διαβάζοντας και ηχογραφώντας τα τραγούδια ξεστομίζω... Ο Θεός να τσ' αγιάσει τους προαπερασμένους που μας χάρισαν την λευτεριά μας!!!

Χαρχαλιανά Κισσάμου, 7 Φλεβάρη 2021
Αντώνης Μαρτσάκης

Κωνσταντίνος Π. Φουρναράκης

Δρ Φιλολογίας - Αρχειονόμος

Ιστορικό Αρχείο Κρήτης

Η Εξιστόρηση της Επανάστασης του 1821 στην Κρήτη μέσα από το Δημοτικό Τραγούδι

*Απού 'χει νου και λοῖσμός και γνώση και τερτίπι,
ας κάτσει να συλλογιστεί τον σηκωμόν τση Κρήτης*

Με τέτοιους εισαγωγικούς στίχους οι κρητικοί ριμαδόμενοι άρχιζαν συνήθως την εξιστόρηση του μεγάλου ξεσηκωμού του 1821 στην Κρήτη. Άλλοτε πάλι επικαλούνταν τη φώτιση του Θεού («Έλα, Χριστέ, στο στόμα μου»), όπως οι αρχαίοι αοιδοί τη θεά Μούσα, για να τους βοηθήσει στην ενθύμηση και στην ποιητική διήγηση των γεγονότων του πολέμου. Στον προφορικό πολιτισμό των παλαιότερων εποχών τα σημαντικά γεγονότα των κρητικών επαναστάσεων, οι επικοί αγώνες των προγόνων μας, τα βάσανα και οι κακουχίες των πατέρων μας, όσα σήμερα αποτελούν την εθνική μας Ιστορία, μεταδίδονταν από τους παλαιότερους στους νεότερους με το ιστορικό δημοτικό τραγούδι (ρίζιτικά και ιστορικές ρίμες). Γύρω από τη φωτιά, στα μακρά

χειμωνιάτικα βράδια ή στα κρητικά γλέντια, όταν η ώρα ήταν περασμένη, οι γεροντότεροι άρχιζαν, ως άλλοι αοιδοί ή ραψωδοί, να τραγουδούν τους πολέμους της Κρήτης. Οι μελετητές συμφωνούν ότι οι παλαιικές ιστορικές ρίμες δημιουργήθηκαν από τους ριμαδόρους αμέσως μετά τα γεγονότα. Και είναι αξιοσημείωτο ότι μερικές μάχες ή ήρωες που δεν καταγράφηκαν από τους μεταγενέστερους ιστοριογράφους διασώθηκαν στις ιστορικές ρίμες.

Εάν είχαν διασωθεί όλα τα ιστορικά τραγούδια για την επανάσταση του 1821, θα μπορούσαμε να πούμε ότι έχουμε αυτό που σήμερα λέγεται προφορική ιστορία του 1821 ή ιστορία «εκ των κάτω» η οποία συμπληρώνει την ιστορία που γράφεται εκ των υστέρων από τους ακαδημαϊκούς ιστορικούς. Θα μπορούσαμε με αυτόν τον τρόπο να καταλάβουμε καλύτερα πώς βίωσε ο απλός άνθρωπος το γεγονός της Επανάστασης του 1821, μιας εθνικής επανάστασης με λαϊκό έρεισμα. Οι κρητικοί ριμαδόροι προσεγγίζουν την Ιστορία της Επανάστασης ως μια μακρά αφήγηση συγκρούσεων ανάμεσα στους γενίτσαρους, στους μπέηδες, στους αγάδες από τη μια μεριά, στους ραγιάδες, στους επαναστάτες από την άλλη, ανάμεσα στους χριστιανούς και τους μουσουλμάνους. Είναι μια καθαρά πολεμική εξιστόρηση μαχών και ηρωικών κατορθωμάτων. Στο προλογικό αυτό σημείωμα θα επιχειρήσουμε μια σύντομη παρουσίαση της Επανάστασης του 1821 στην Κρήτη με οδηγό τα ιστορικά τραγούδια, συμπληρώνοντας, όπου είναι αναγκαίο, όσα γεγονότα δεν διασώθηκαν, για διάφορους λόγους, στην προφορική παράδοση.

Από τη ρίμα του Αναγνώστη Χαζίρη διαπιστώνουμε ότι τα μηνύματα των εκπροσώπων του Νεοελληνικού Διαφωτισμού και τα πολεμικά τραγούδια του Ρήγα Βελεστινλή είχαν προετοιμάσει τον μεγάλο ξεσηκωμό και στην Κρήτη

(«τρεις ήταν οι φιλόσοφοι που γράφαν τση γραφάδες / σ' ούλον τον κόσμον της Τουρκιάς οπού 'σαν αραγιάδες / Ο Ρήγας ήτον και άλλοι δυο [...]»). Εξάλλου, είναι επιβεβαιωμένο ότι σύνδεσμοι της Φιλικής Εταιρείας, εγγράμματοι Κρητικοί, όπως ο επίσκοπος Κισσάμου Μεχλισεδέκ, ο Κισσαμίτης Δημήτριος Χρυσάφopoulos, ο Σφακιανός Γεώργιος Μωράκης, ο Κυδωνιάτης Εμμανουήλ Αντωνιάδης, ο Αποκορωνιώτης Καλλίνικος Κριτοβουλίδης, οι Ρεθύμνιοι Μεχλισεδέκ Τσουδερός και Μανουήλ Βερνάρδος και άλλοι είχαν μυηθεί στο μεγάλο μυστικό ογδόντα τρεις Κρήτες Φιλικούς έχει εντοπίσει ο Στ. Μανουράς. Ως ημέρα έναρξης του Αγώνα είχε οριστεί η 25^η Μαρτίου, αν και, όπως γνωρίζουμε, τελικά, ο Α. Υψηλάντης άρχισε νωρίτερα την επανάσταση στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες, προς το τέλος του Φλεβάρη. Είναι βέβαιο όμως ότι οι Φιλικοί για να επιτύχουν μια κοινή συνεννόηση, σε μια εποχή που ο χρόνος υπολογιζόταν με βάση τις μεγάλες γιορτές του χριστιανισμού, είχαν ορίσει την ημέρα του Ευαγγελισμού ως ημέρα έναρξης της Επανάστασης. Μετά το ξέσπασμα της Επανάστασης οι Τούρκοι συνέλαβαν τον πατριάρχη Γρηγόριο τον Ε' και τον απαγχόνισαν την ημέρα του Πάσχα (τότε ήταν στις 10 Απριλίου 1821). Το γνωρίζει και αυτό ο λαϊκός τραγουδιστής του ριζίτικου: «Παιδιά, κι ίντα να γίνηκε ο Επίσκοπος της Πόλης; [...]» και ο ριμαδόρος συμπληρώνει με περισσότερες λεπτομέρειες: «Τον Πατριάρχη πιάνουνε και τότε τυραννούσι / κι εις το σεράγιο πάν' τονε και τον αναρωτούσι [...]».

Μετά τα γεγονότα στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες και στην Πόλη και την έναρξη της Επανάστασης στην Πελοπόννησο, οι Χριστιανοί αντιπρόσωποι απ' όλη σχεδόν την Κρήτη, με πρόσκληση των Σφακιανών, συγκεντρώθηκαν στα Γλυκά Νερά στις 8 Απριλίου 1821 και έπειτα στην Παναγία

την Παναγία του Λουτρού, όπου πήραν την απόφαση να ξεσηκωθούν εναντίον της τυραννίας του Σουλτάνου στις 15 Απριλίου. Συγκροτήθηκε επίσης η «Καγγελλαρία των Σφακίων», για να συντονίζει τον Αγώνα, και ζητήθηκε βοήθεια από τα ναυτικά νησιά του Αργοσαρωνικού. Στις 29 Μαΐου συγκεντρώθηκαν ξανά στην Παναγία Θυμιανή ο Μιχάλης Κουρμούλης, κρυπτοχριστιανός της Μεσαράς, και η οικογένειά του προσχώρησαν φανερά στην Επανάσταση. Μόλις οι Τούρκοι (Μουσουλμάνοι) αντιλήφθηκαν τις επαναστατικές κινήσεις στην Κρήτη, άρχισαν τις σφαγές των χριστιανών στην πόλη των Χανίων. Την ημέρα της Αναλήψεως (σαράντα δηλαδή μέρες μετά τον απαγχονισμό του Πατριάρχη) οι Τούρκοι συνέλαβαν τον επίσκοπο Κισσάμου Μελχισεδέκ και τον διάκονο Καλλίνικο από τη Βέροια, δάσκαλο της αλληλοδιδασκτικής στα Χανιά, και αφού τους υπέβαλαν σε φρικτά βασανιστήρια, τους απαγχόνισαν στον πλάτανο της Σπλάντζιας.

Οι πρώτη μάχη της Επανάστασης του 1821 στην Κρήτη σημειώθηκε στην περιοχή των Κεραμειών, συγκεκριμένα στον Λούλο, στις 14 Ιουνίου. Στη μάχη αυτή ηττήθηκαν οι Τούρκοι και αυτό το γεγονός γέμισε αισιοδοξία τους Έλληνες για την έκβαση του Αγώνα. Ο λαϊκός ποιητής εξαίρει αυτή τη μάχη με δύο στίχους στο τέλος του στιχουργήματός του: «Ο Λούλος ετιμήθηκε 'ς τον πόλεμο τον πρώτο, / κι απ' άκρ' εις άκρα το νησί εσείστ' απού τον κρότο». Λίγες μέρες αργότερα, στις 21 Ιουνίου, έγινε μια μάχη στον Άγιο Ιωάννη Καμένο της επαρχίας Αγίου Βασιλείου, στο Ρέθυμνο, στην οποία συμμετείχαν Ρεθεμνιώτες και Σφακιανοί οπλαρχηγοί. Σε αυτή τη μάχη οι χριστιανοί σκότωσαν και τον αιμοσταγή γενίτσαρο Γλυμίδ Αλή: «Γεις Σφακιανός εκύθηκην ωσάν το περιστέρι / και του 'κοψεν την κεφαλή με το δεξιό του χέρι», αναφέρει μεταξύ άλλων η ρίμα για τον Γλυμίδ Αλή.

Τα αντίποινα των Τούρκων για τον ξεσηκωμό των ραγιαδάων στην Κρήτη ήταν σκληρά. Χιλιάδες χριστιανοί σφαγιάστηκαν ή αιχμαλωτίστηκαν από τον εξαγριωμένο τουρκικό όχλο στις μεγάλες πόλεις - κάστρα του Νησιού (Χανιά, Ρέθυμνο, Ηράκλειο) κατά τους πρώτους μήνες της Επανάστασης. Τότε σφαγιάστηκαν στο Ηράκλειο ο μητροπολίτης Κρήτης Γεράσιμος, πέντε επίσκοποι και εκατοντάδες χριστιανοί. Το γεγονός αυτό έμεινε στη μνήμη του λαού ως «ο μεγάλος αρπεντές», η μεγάλη σφαγή (24-6-1821).

Στις αρχές του Ιουλίου του 1821 Τούρκοι από το Ηράκλειο, με αρχηγούς τον Ιμπραήμ Καψάλη και τον Χουσεΐν Μαυράκη, έφτασαν ως τα Χανιά για να ενισχύσουν τους ομοθρήσκους τους. Στη μάχη που έγινε στο Θέρισσο οι Τούρκοι συνετρίβησαν από τους Θερισσιανούς, Λακκιώτες, Κεραμειανούς, και Σφακιανούς οπλαρχηγούς. Τα γεγονότα αυτά διέσωσε αναλυτικά ο Λακκιώτης ριμαδόρος Αναγνώστης Χαζίρης, ο οποίος μνημονεύει και τα ονόματα αρκετών αγωνιστών, κυρίως Λακκιωτών, που έλαβαν μέρος στη σημαντικότερη αυτή μάχη. Η ρίμα του Χαζίρη καταγράφηκε πρώτα από τον Αντώνιο Γιάνναρη και έχει σωθεί σε αρκετές παραλλαγές. Να σημειωθεί ότι στην περιοχή του Θερίσου σημειώθηκαν διαδοχικά τρεις μεγάλες μάχες εκείνη την εποχή. Στις αρχές του ίδιου μήνα οι Χριστιανοί νίκησαν τους Τούρκους σε μάχες που δόθηκαν σε δύο οροπέδια των Σφακίων, στην Κράπη και στην Άμπελο-Ασφένδου: «Σωροί σαν λόφοι των Τουρκών τα κόκκαλα 'ς την Κράπη», τραγουδά ο παλαιός ριμαδόρος. Προς το τέλος του Οκτωβρίου 1821 έφτασε στην Κρήτη ο Μιχαήλ Κομνηνός Αφεντούλιεφ ως αρχιστράτηγος και έπειτα έπαρχος της Κρήτης και εγκαταστάθηκε στο Λουτρό Σφακίων. Έναν χρόνο αργότερα ο Αφεντούλιεφ εξαναγκάστηκε από τους Σφακιανούς σε παραίτηση και έφυγε από την Κρήτη.